

Lisbeth Smedegaard Andersens tale fra Haandarbejdets Fremmes 90-årsjubilæum

Taler

Lisbeth Smedegaard Andersen
Teolog, kunsthistoriker og
salmedigter

Dato

20. marts 2018

Sted

Greve Museum

1 Deres majestæt, Deres kongelige højhed, mine damer og herrer.

5 ”Du lille vakre Karen Bak
for hvert et mødigt sting du stak
på en mig højst nødvendig frak
som sprak
Tak!”

10

Nogle vil genkende Wessels lille muntre perle fra 1780, der gjorde den lille
servitrice Karen Bak fra Madam Juels Kaffehus i København udødelig – i hvert
15 fald i Danmark. Men Wessel sagde ikke kun tak. Han gjorde også noget andet.
Han tegnede med sit digt en vignet, der samtidig kunne være et billede på de
mange kvinder, der i århundreder, ja, i årtusinder, har kartet og spundet og
vævet, lappet og stoppet, syet og strikket og hæklet, broderet og kniplet og
orkeret uden nogensinde at få tak for deres indsats. Mange af dem har gjort det
20 af bitter nød. De, der som jeg har været barn under Anden Verdenskrig kan
huske, hvordan ens mor om aftenen sad med stoppekurven og lappede og
stoppede og forføddede sokker, som det hed, når man strikkede nye
strømpefødder på skafterne, der godt kunne holde lidt endnu. Der var mangel
på uldgarn, så det var nødvendigt.

25

Det blev ikke altid lige smukt. Slet ikke så smukt som det, vi forbinder med

30 Håndarbejdets Fremme, hvis målsætninger dels var at skaffe
indtjeningsmuligheder for hjemmearbejdende kvinder, dels ”at højne kvaliteten
af dansk håndarbejde”. At den sidste målsætning i hvert fald blev opfyldt, kan vi
se her på Greve Museums jubilæumsudstilling – man går fra det ene lille
kunstværk til det andet.

35

Alligevel vil jeg gerne opholde mig lidt ved nødvendigheden, for de arbejder, der
her præsenteres, er jo de sene og forfinede frugter af en tradition, hvis rødder
40 stikker dybt i nødvendighedens sorte muld. Men de er udviklet af mennesker,
der besad en umiddelbar glæde ved skønhed.

45 Hvad nødvendigheden angår, gjorde det dybt indtryk på mig, da jeg for nogle år
siden læste en bog af en kvinde, der var vokset op i midten af 1800-tallet under
uhyre fattige forhold. Der var mangel på alt undtagen på børn, og hun fortalte,
hvordan intet blev smidt ud – alt blev brugt. Et af hendes eksempler var, at
hendes mor ikke alene trevlede gamle trøjer op og strikkede nye af det garn, der
50 ikke var slidt, men børnene, der havde små fine fingre, blev sat til at pille den
hårde, forvaskede og slidte uld fra vanter og strømpefødder fra hinanden,
hvorefter alle disse små tråde blev lagt i en sigte og overhældt med kogende
vand. Og når de var tørre, kunne de kartes og spindes ind i ny uld, der på den
måde kunne strækkes og blive til trøjer og sjaler, der ganske vist efterhånden
55 antog en mere og mere trist grå farve. Det var den hårde nødvendighed.

Sådan var det i mange familier. Men – tænker jeg mig – en dag skete der noget:
60 En af kvinderne gjorde det, hendes majestæt dronningen anbefalede i sin
nytårstale: Hun kogte en ufarvet tråd i planteekstrakt, og så hækede hun en
aldeles unyttig og unødvendig rød bort af musetakker rundt om det grå sjal.
Eller broderede en lille blå blomst på trøjen.

65 Det er den slags kvinder, der er baggrunden for, at Håndarbejdets Fremme ikke
bare er en forening, men et begreb. Et symbol på den skønhed, uden hvilken
vores dagligdag ville være lige så grå og trist som forvaskede trøjer.

Den svensk/finske digterinde Edith Södergrann har engang skrevet, at ”uden
 skønhed kan menneskeheden ikke overleve”, og jeg tror, det er rigtigt. For en del
 år siden kørte vi i det gamle Østtyskland, og vi lagde mærke til, at husene var af
 75 grå eller gråbrun beton, der var ingen farver, ingen pynt, ingen skønhed, ingen
 blomster i de små haver foran husene. Og jeg tænkte ved mig selv, at grimheden
 virkede så bevidst og gennemført, som om den var et led i regimets bestræbelser
 på at holde befolkningen nede – for uden skønhed mister mennesker livsglæden
 og dermed også kræfterne til at ændre forholdene. Og jeg blev for nylig bestyrket
 80 i den opfattelse, da jeg læste en erindringsbog af forfatterinden Herta Müller om
 hendes opvækst i Rumænien under socialismen. ”Man blev”, skriver hun,
 ”livstræt af de ting der blev fremstillet under socialismen: betonhuse, møbler,
 gardiner, service, blomsterbedene i parkerne, plakater, mindesmærker,
 butiksvinduer. Som om alt materiale, om det var cement, træ, glas, porcelæn,
 85 selv grene i sig selv var brutalt og ordinært, som om man slet ikke kunne lave
 noget smukkere med dem. ...” Og hun fortsætter: ”Jeg tror skønhed giver en et
 holdepunkt, den beskytter og skåner en. Det grimme gør alle omgivelser
 afvisende, man kan ikke føle sig hjemme i den.”

Skønheden får os til at føle os hjemme i vores verden. Og med skønheden skaber
 vi hjem. Skønhed giver os håb og livsmod. Vi kan måske nok eksistere uden
 skønhed, men vi kan ikke overleve som mennesker.

Heldigvis sætter skønheden sig igennem. Der kan selvfølgelig være vilkår, der er
 så hårde, at alle kræfterne går til at overleve, men så snart man får bare en lille
 100 smule overskud, så kommer trangen til skønhed tilbage. Så snitter husmanden et
 ornament i dørkarmen eller maler en blomst på skabslågen, og konen væver
 borter i olmerdugen. Eller man gør, som Leonora Christine i Blåtårn, der pillede
 silketråde ud af båndene på sin natkjole for at kunne brodere med dem.

Derfor tror jeg heller ikke, at de kvinder og mænd, der for 90 år siden stiftede Håndarbejdets Fremme, kun gjorde det for de hjemmearbejdende kvinders skyld. De gjorde det af kærlighed til kvalitet og skønhed. Og det er måske også
110 meget karakteristisk, at en del af de mænd, der stod bag ved eller bakkede op om Håndarbejdets Fremme i de første år, kom fra kunstnerkredse. Det gjaldt Utzon-Frank, Joakim Skovgaard, Kaare Klint og andre. I en tid, hvor industrien voksede og truede med at kvæle håndværk og kvalitet, opdagede de, at mange af
115 de håndarbejder, deres mødre eller søstre fremstillede, var rene små kunstværker. Vi kender nogle af de kvinder ved navn: Georgia Skovgaard, gift med P.C. Skovgaard og mor til Joakim, Niels og Susette, Elise Constantin-Hansen og Johanne Bindesbøll. De tegnede deres egne mønstre, og folk omkring dem glædede sig ved skønheden i det, de skabte med nål og tråd.

120

Men håndarbejde er mere end det. Håndarbejde skaber fællesskab og giver grobund for fortællinger og livshistorier. Tænk på Blichers fortællinger fra E
125 Bindstouw – eller på, hvordan det i 1800-tallet blev almindeligt i pæne borgerlige familier, at husfaderen læste højt om aftenen, mens kvinderne sad med deres håndarbejde. Man lytter godt med et håndarbejde i hænde, men man fortalte også, og mange familiehistorier og megen livserfaring blevet givet videre på den måde.

130

Håndarbejdet var en nødvendig del af opdragelsen, og piger lærte det, fra de var små. Selv lærte jeg det af min mormor og min mor og den gamle fru Pedersen,
135 der boede på 1. sal i mine forældres hus. Til at begynde med syede jeg røde korssting på gule støveklude eller hulsøm på kasserede lagener. Men da jeg var blevet dygtig nok, fik jeg lov at komme med ind i forretningen i Århus og vælge et rigtigt håndarbejde med tilhørende mønster, hørlærred og blomstergarn, og jeg var flere centimeter højere, da jeg forlod forretningen. Siden blev det til
140 meget mere, og mange af min generation kan nikke genkendende til mange af udstillingens mellemlægsservietter, puder, løbere, tasker og meget andet, der dengang var en selvfølgelig del af hjemmene til hverdag og fest.

145

Håndarbejde giver glæde og værdighed. For 15 år siden stod der i en jubilæumsartikel i Håndarbejdets Fremmes medlemsblad, at målet stadig var ”at bevare og udvikle håndarbejdstraditionerne som en vigtig del af vores identitet og kultur – og i bredere forstand at fastholde det enkelte menneskes muligheder for kreativ fordybelse i en tidsalder, der synes stadig mere præget af hektisk effektivitet.”

155

Ordene er endnu mere aktuelle i dag, hvor stress er blevet en folkesygdom, og hvor folk går til afslapning, mindfulness og meditation. Jeg er overbevist om, at megen stress kunne undgås, hvis mange flere opdagede glæden ved håndarbejdet og den enestående mulighed, man har, til fordybelse, eftertanke og refleksion. Og fred og ro. Tænk bare på den ro, man får, hvis man bliver forstyrret, men med ophøjet ro kan løfte øjnene fra sit håndarbejde og sige: ”Jeg tæller!”

165

Der er tænkt mange hemmelige tanker og grædt mange tårer ned i et håndarbejde, men mange ting har måske også løst sig, mens man sad og syede sting på sting eller føjede maske til maske, indtil der steg et mønster frem. Jeg har hørt, det er dyrt at få et mantra hos en guru. Men jeg giver gerne et videre, der er ganske gratis: ”En ret, to vrang” – og når man har gentaget det tit nok, har man et par sokker eller en trøje.

175

Kommet så langt tænkte jeg, at det i grunden er mærkeligt, at der aldrig er skrevet en salme om håndarbejde. Og vi har jo salmer om mænds arbejde – ”Du gav mig, o Herre, en lod af din jord”, og ”Vi pløjed og vi såed/vor sæd i sorten muld” synger vi, selvom det er de færreste af os, der nogensinde har været i nærheden af en plov – for slet ikke at tale om at gå bag en. Men hvorfor har vi ingen salme om nål og tråd, som de fleste af os dog stadig har fat i med jævne mellemrum? Forleden kunne man ovenikøbet i fjernsynet i forbindelse med Højskolesangbogens dag høre, at det er et særligt dansk træk, at vi skriver lejlighedssange både til private fester og ved jubilæer på Højskoler og andre

steder. Så jeg har broderet lidt over temaet

190 Vi syed og vi strikked
i silke, hør og uld
Gud gav os skaberglæden
mer værd end gods og guld
og frem på dug og linned
195 sprang fugl og fabeldyr
og prinser og prinsesser
som i et eventyr
grøftkantens vækster
der blegner bort og dør
200 de genopstod uvisneligt
i blomstergarn på hør.

Af hjertets skjulte ønsker
og længslen alt for stærk
205 fik pudevær og linned
en bort af mellemværk.
Én skabte skønne mønstre
ved den hun ikke fik
en anden tabte masken
210 i heftig hønsesrik.
Hemmelige drømme
om hus og hjem for to
blev syet ind i hulsøm og
lagt ned i hedebo.

215 Af kærlighed og omsorg
for ven og mand og barn
blev lune trøjer strikket
af godt og kraftigt garn.
220 Mens dagligdagens sorger
med suk steg op til Gud
blev anker kors og hjerte
motiv på navneklud.

225 Der blev kniptet duge
til kirkens højtidsrum
og lut(h)er kongelige sting
på antependium.

230 Så tak til ham der gav os
foruden nål og tråd
et tilflugtssted for drømme
og latter smil og gråd
så vi i dagligdagen

235 kan skelne ret og vrang
og finde trøst når slægter
skal følge slægters gang –
alle gode gaver

mer værd end gods og guld
240 som bomuld, hør og silke og
som vestjysk fåreuld.

Til lykke med 90-års jubilæet – og god arbejdslyst- og glæde fremover.

245

Kilde

Manuskript modtaget fra taler

Kildetype

Digitalt manuskript

250

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/lisbeth-smedegaard-andersens-tale-fra-haandarbejdets-fremmes-90-ars-jubilaem>

255

260